

ОГЛЯД ЕКОНОМІЧНИХ ПІДСУМКІВ УКРАЇНИ 2023

Другий рік продовжується загарбницька війна росії проти України, економіка вже пережила шок першого року війни, адаптувалася до нових реалій, зокрема, звільнена частина територій, частково повернулися біженці, усунені логістичні перешкоди, посилена протиракетна оборона, що покращила безпекові чинники, стабілізували макроекономічні показники (інфляція, курс), проте високим залишається ризику, а саме висока залежність від зовнішнього фінансування.

Одним із ключових моментів для розуміння сучасного економічного стану є аналіз подій та тенденцій, що відбулися у 2023 році. Враховуючи різноманіття факторів, що впливають на економіку, таких як зовнішня торгівля, політичні реформи та макроекономічні показники було проаналізовано ключові тенденції, які сформували економічний ландшафт України у 2023 році.

ВВП. Після падіння реального ВВП на 28,8% у 2022 р. темпи його відновлення у 2023 р. становили 5% (оцінка Мінекономіки¹). Ключовими факторами зростання ВВП стали: ріст приватних і державних споживчих витрат, а також нарощування інвестицій у будівництво, капітальний ремонт пошкоджених активів і створення нових потужностей в оборонно-промисловому комплексі (ОПК). У IV кварталі 2023 реальный ВВП, за оцінками НБУ, прискорився до 6,5% в річному вимірі. Таке зростання пояснюється, передусім, кращим врожаєм пізніх сільськогосподарських культур, розширенням виробництва в ОПК, розвитком альтернативних шляхів для експорту. Тим не менше, відновлення реального ВВП було недостатнім для компенсації падіння економіки першого року війни. Більше того виклики посилюються, оскільки ворожі обстріли руйнують українські виробничі потужності, а активні воєнні дії вимагають вилучення робочої сили для потреб оборони.

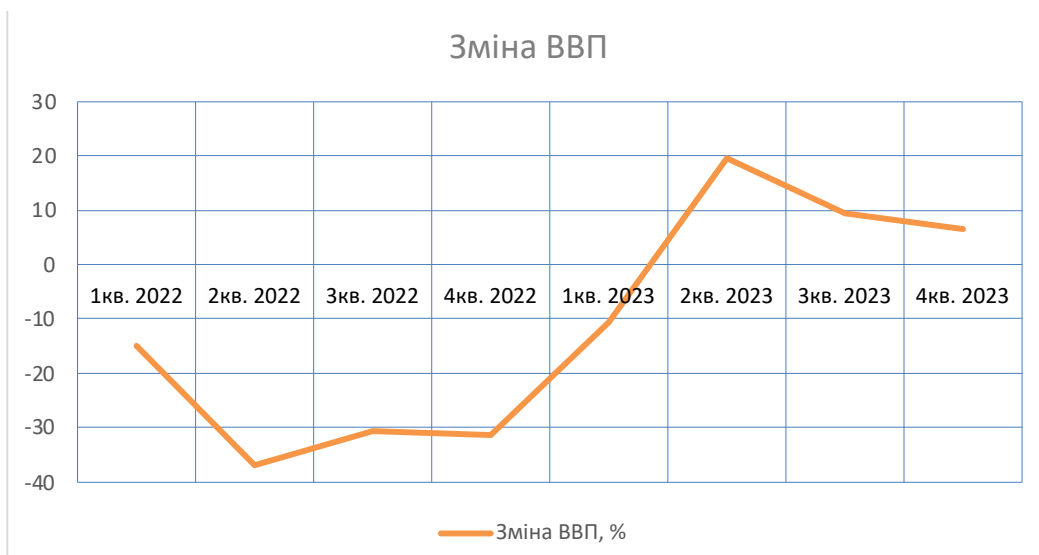

Рис. 1. Динаміка зміни ВВП України у 2022-2023 рр.²

Інфляція. У 2023 році інфляція знизилася з 26,6 % до 5,1 %³, насамперед завдяки достатній пропозиції продуктів харчування, збереженню стійкої ситуації на валютному ринку та оптимістичним інфляційним очікуванням. Однак у 2024 році очікується прискорення інфляції через зростання витрат бізнесу, подальше поживлення споживчого попиту та низьку базу порівняння. Нацбанк України у січні покращив прогноз інфляції на 2024 рік з 9,5% до 8,6%. За його оцінками, на кінець першого кварталу вона становитиме 5%, проте потім почне зростати: до 6,6% у другому кварталі та до 8,8% – у третьому.

1 У 2024 році Мінекономіки прогнозує зростання ВВП на 4,6% та інвестицій – на 29,6%, – Юлія Свириденко <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a107293d-1655-46dc-b048-564d1b3d7eae&title=U2024-RotsiMinekonomikiPrognozuZrostantiaVvpNa4-6-TaInvestitsiiNa29-6-YuliaSviridenko>

2 Індекс інфляції <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2023/>

3 Інфляція в Україні в січні 2024 р. знизилася до 0,4%, у річному вимірі – до 4,7% – Держстат <https://interfax.com.ua/news/economic/966082.html>

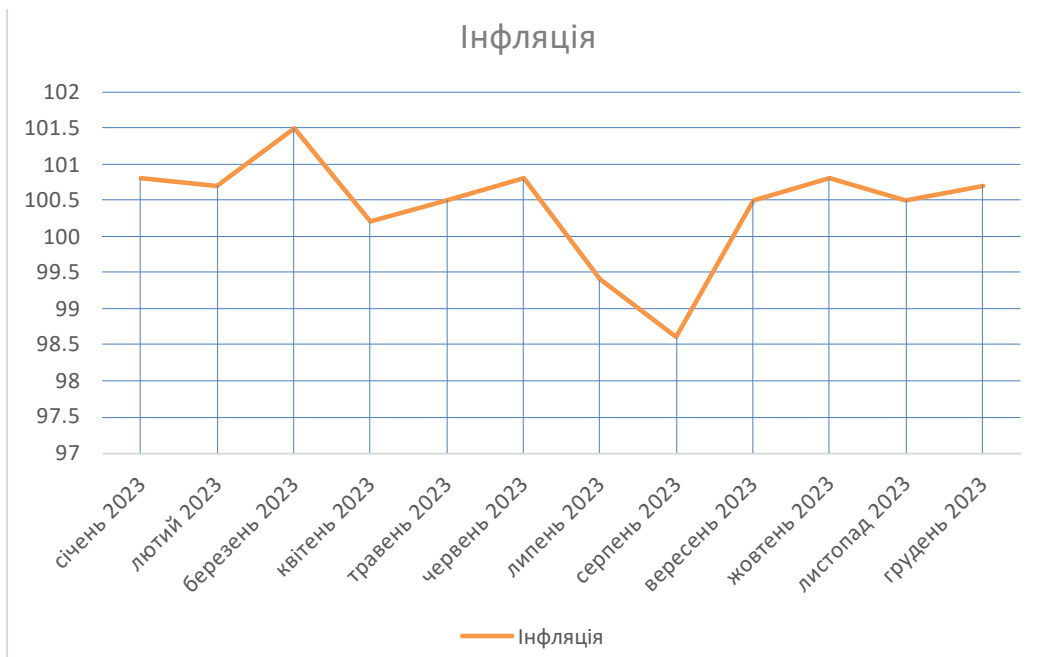

Рис. 2. Динаміка інфляції в Україні у 2023 р.⁴

Очікування бізнесу та громадян. У січні 2024 року індекс очікувань ділової активності НБУ впав до 41 порівняно з 45,7 у грудні, залишившись нижче «нейтрального» рівня у 50 пунктів. Це означає, що серед опитаних бізнесів переважають негативні очікування. Як повідомляє НБУ, на погіршення очікувань вплинули «посилення інтенсивності бойових дій, невизначеність щодо строків та обсягів надання зовнішньої фінансової допомоги, блокада західних кордонів, зростання виробничих витрат на посилення кіберзахисту, брак кваліфікованих кадрів».⁵

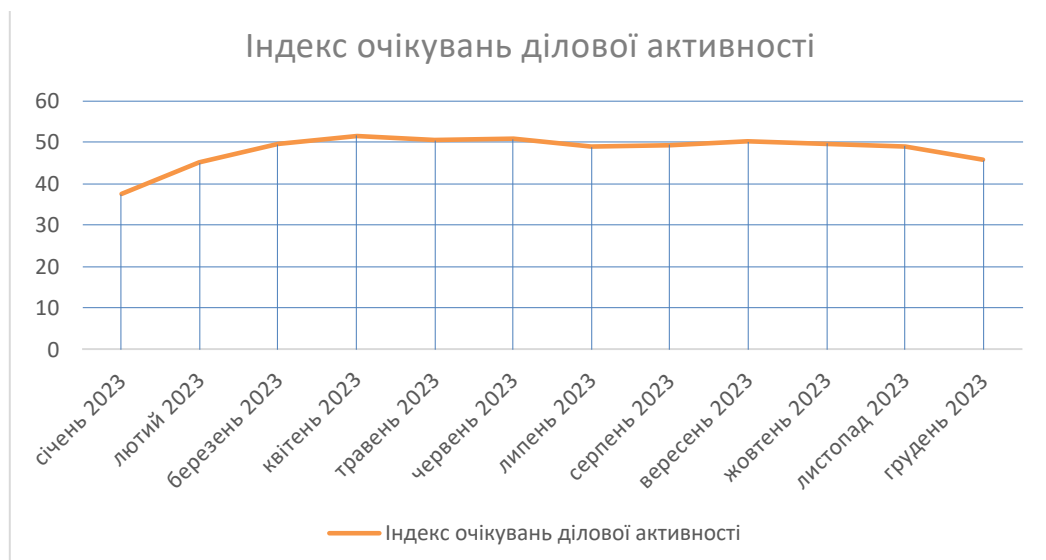

Рис. 3. Динаміка Індексу очікувань ділової активності у 2023 р.⁶

4 Інфляційний звіт, січень 2024 року <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2024-roku>

5 Трекер економіки України під час війни <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

6 Бізнес погіршив оцінки результатів своєї діяльності – підсумки опитування підприємств у грудні <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-pogirshiv-otsinki-rezultativ-svoyeyi-diyalnosti-pidsumki-opituvannya-pidpriyemstv-u-grudni>

Фіскальна політика. Підтримка воєнної економіки з боку фіскального сектора сягнула вражаючих масштабів. За підсумками 2023 р. дефіцит Зведеного бюджету склав 27% ВВП або 1761 млрд грн (без врахування міжнародних грантів). Інвестиційна складова видатків Зведеного бюджету зросла в 2,4 разу за минулий рік (до 312 млрд.грн або 4,7%ВВП). Вагому частину інвестиційних видатків склали видатки на відновлення/ремонт інфраструктури та компенсації населенню за зруйноване майно.⁷

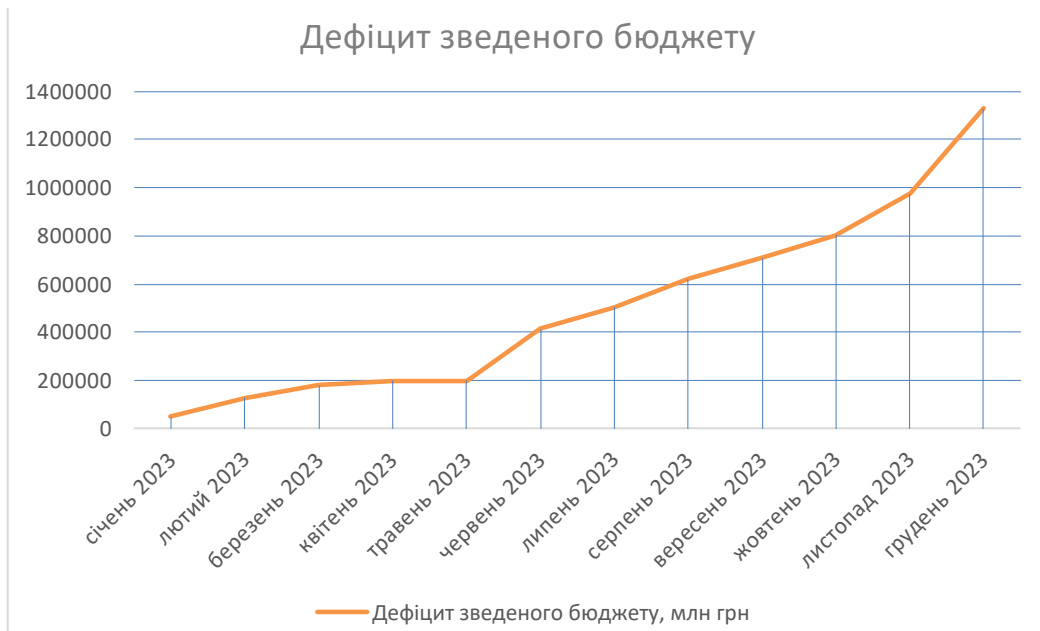

Рис. 4. Динаміка дефіциту зведеного бюджету України у 2023 р.⁸

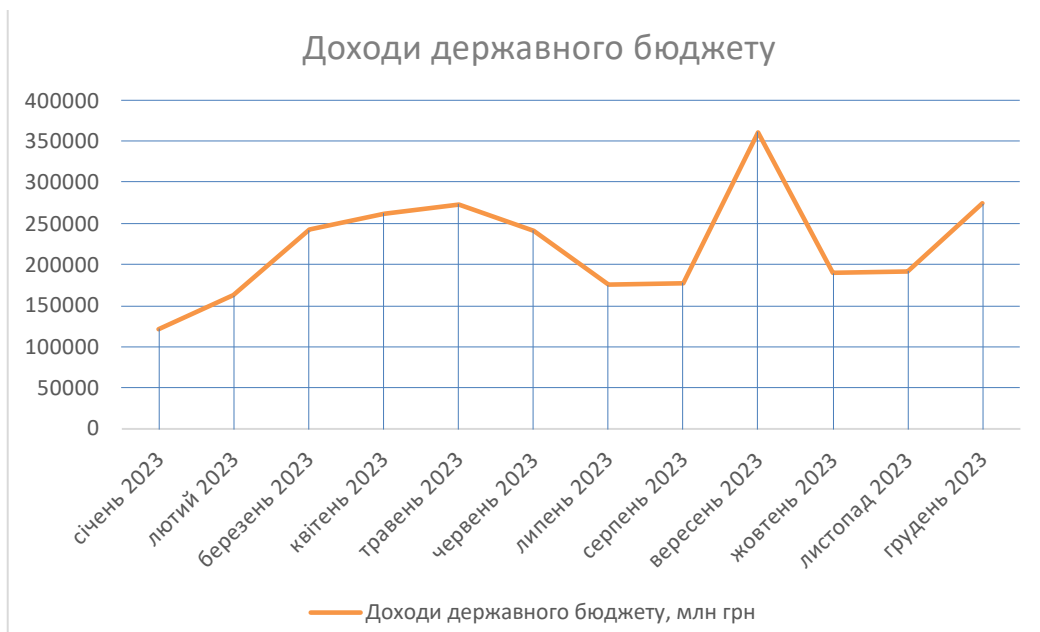

Рис. 5. Динаміка доходів державного бюджету України у 2023 р.⁹

⁷ Дефіцит держбюджету за рік сягнув 1,3 трлн грн – Мінфін <https://forbes.ua/news/defitsit-derzhbyudzhetu-za-rik-syagnuv-13-trln-grn-minfin-02012024-18269>

⁸ Зведений бюджет України <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

⁹ Зведений бюджет України <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

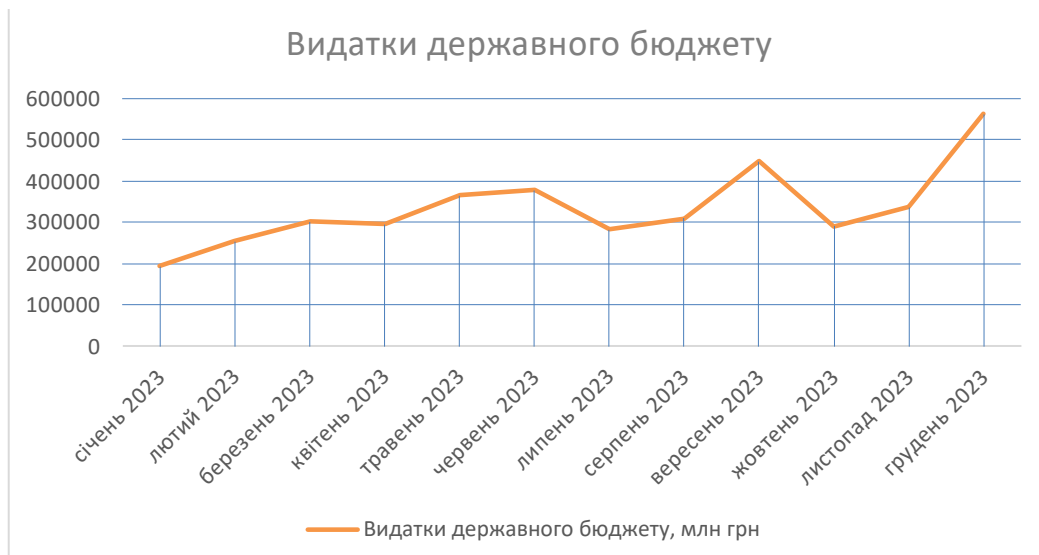

Рис. 6. Динаміка видатків державного бюджету України у 2023 р.¹⁰

Приватний сектор. Приріст реальної зарплати (+3,5% за минулий рік) сприяв активізації внутрішнього споживчого попиту населення. Підприємства приватного сектору також збільшили інвестиції в промислове обладнання, розширення логістичної інфраструктури, автомобільний транспорт.¹¹

Оборонний сектор. Видатки Державного бюджету за функцією «військова оборона» в 2023 р. досягли 2 трлн грн (31% ВВП), тоді як у 2022 р. вони становили 1,1 трлн грн (21% ВВП). Державні видатки на розвиток, закупівлю, модернізацію і ремонт озброєння, обладнання й військової техніки склали 900 млрд грн. (проти 242 млрд у 2022 р.)¹² «Укроборонпром» збільшив випуск озброєнь на 92% у 2023 р. відносно 2022 р.¹³ Однак, навіть у таких умовах закладені у бюджеті кошти забезпечили контракування лише половини продукції, яку спроможні виробляти вітчизняні підприємства ОПК і якої гостро не вистачає на фронті. Будівництво оборонних укріплень уздовж кордону та лінії фронту підтримало будівельну галузь та сприяло завантаженню металургійних підприємств України. Зокрема, рішенням Уряду в кінці січня виділено 17,5 млрд грн з резервного фонду бюджету на будівництво військових інженерно-технічних та фортифікаційних споруд і фортифікаційне обладнання оборонних рубежів.¹⁴

Промисловість. Державні замовлення підтримали промислові підприємства сфери ОПК. Розпочався процес локалізації виробництва зброї та військової техніки, зросли обсяги виробництва у машинобудуванні та ме-

10 Зведений бюджет України <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

11 Поточний стан економіки і реального сектору України https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnoho-sektoru-ukrajini-984572.html

12 Бюджетні варіації та пріоритети https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/597984_byudzhetni_variatsii_prioriteti.html

13 Україна може виробляти значно більше зброї. Що для цього потрібно? <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/28/708192/>

14 Уряд цього року виділив на будівництво фортифікаційних споруд понад 20 млрд грн, у 2023 році – 1,7 млрд грн <https://forbes.ua/news/uryad-vidiliv-175-mlrd-grn-na-budivnitstvo-fortifikatsiy-nikh-sporud-19012024-18648>

талургії.¹⁵ Середньодобове виробництво сталі й прокату в грудні 2023 р. збільшилося в 4-5 разів відносно січня 2023 р. і досягло 20 тис т. Однак ці обсяги все ще залишалися втричі нижчими довоєнного рівня.¹⁶ Ситуація у гірничо-металургійному комплексі (ГМК) надалі, вірогідно покращуватиметься завдяки підвищенню світових цін на залізну руду і сталь. Висхідний ціновий тренд розпочався в листопаді 2023 р., насамперед через стимулювання темпів економічного зростання в Китаї, що визначало збільшення світового попиту на продукцію ГМК. Позитивні ознаки відновлення спостерігалися і в галузі машинобудування. Завантаження потужностей тут покращилося завдяки розширенню виробництва озброєнь та дронів, а також новим замовленням на виробництво вагонів і автобусів.¹⁷

Зовнішня торгівля. Різноспрямовані тенденції мали місце в експорто-орієнтованих секторах національної економіки. Від початку повномасштабної війни втрати підприємств-експортерів унаслідок фізичних руйнувань і окупації агресором, порушення логістичних маршрутів і енергозабезпечення виробництв закономірно викликали стиснення українського експорту. У 2023 році до дії вказаних негативних чинників додалися вихід росії з «зернової угоди» (у липні), заборона імпорту української агро-продукції урядом деяких країн ЄС, блокада українського кордону країнами-сусідами ЄС. З іншого боку, завдяки зусиллям ЗСУ та української влади восени 2023 р. було створено «тимчасовий коридор» у Чорному морі, що пом'якшило наявні проблеми з експортом.¹⁸ За даними платіжного балансу НБУ експорт товарів і послуг у 2023 р. зменшився на 11,6% відносно попереднього року та на 37,6% відносно довоєнного 2021 р. У розрізі товарних позицій найбільше падіння експорту було зафіксовано по групі мінеральних продуктів (на 45% до 2022 р.), чорних і кольорових металів та виробів з них (на 34%), продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (на 22% до попереднього року).¹⁹ У січні 2024 р. експорт товарів з України зріс на 12% відносно такого ж періоду 2023 р. Зокрема, зафіксовано збільшення експорту руди та концентратів залізних (на 142,0 млн дол.), макухи і залишків з рослинних жирів і олій (на 72,9 млн дол.), напівфабрикатів із заліза та сталі (на 62,2 млн дол.), насіння ріпаку (на 61,8 млн дол.).²⁰ Такі оптимістичні показники пояснюються, передусім, функціонуванням нового морського

15 Поточний стан економіки і реального сектору України https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnoho-sektoru-ukrajini-984572.html

16 Українські металурги в листопаді збільшили випуск прокату на 14,4% м./м. <https://gmk.center/ua/news/ukrainski-metalurgi-v-listopadi-zbilshili-vipusk-prokatu-na-14-4-m-m/>

17 Поточний стан економіки і реального сектору України https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnoho-sektoru-ukrajini-984572.html

18 Поточний стан економіки і реального сектору України https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnoho-sektoru-ukrajini-984572.html

19 Платіжний баланс у 2023 році https://bank.gov.ua/files/ES/State_m.pdf

20 Поточний стан економіки і реального сектору України https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/potochnij-stan-ekonomiki-i-realnoho-sektoru-ukrajini-984572.html

коридору для торговельних суден, стабільною ситуацією в енергосистемі України та сприятливими ціновими процесами на світових ринках.

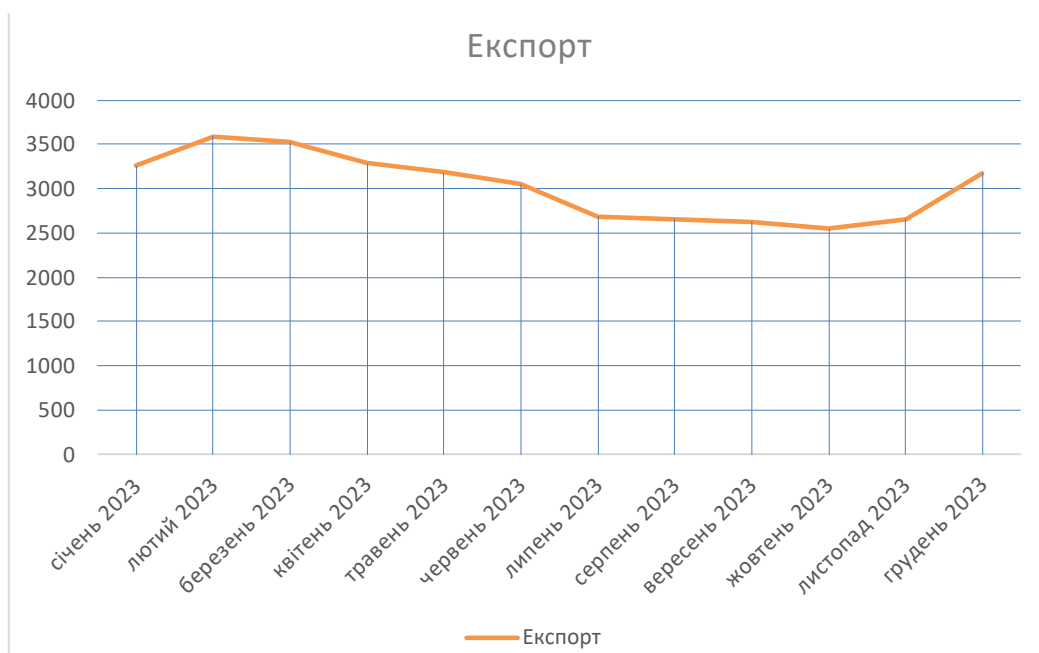

Рис. 7. Динаміка експорту України у 2023 р.²¹

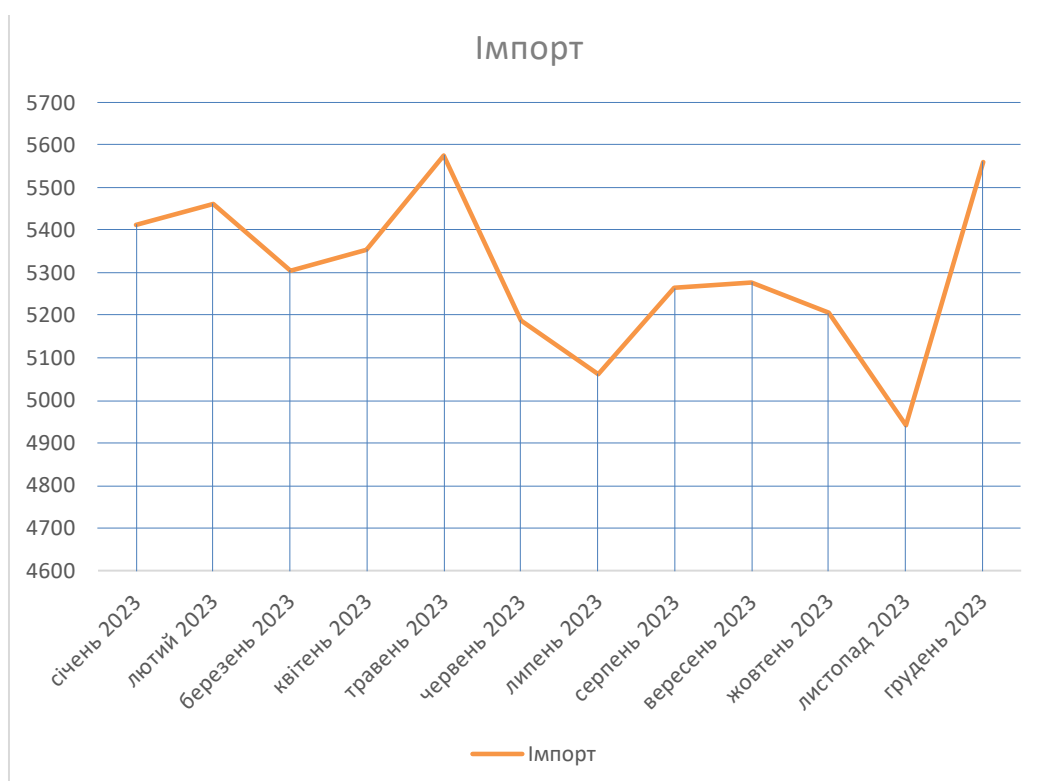

Рис. 8. Динаміка імпорту України у 2023 р.²²

Монетарна сфера. Депресивним чинником для розвитку та відновлення

21 Інфляційний звіт, січень 2024 року <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2024-roku>

22 Інфляційний звіт, січень 2024 року <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2024-roku>

національної економіки залишається висока вартість банківських кредитів. Високі кредитні ризики для банків під час війни та наджорстка монетарна політика Національного банку стали основними причинами скорочення банківського кредитування. В грудні 2023 р. номінальна облікова ставка НБУ становила 15%, а реальна ставка за інфляцією ex-post – 9,9% річних. У січні 2024 р. Правління НБУ залишило облікову ставку без змін, не зважаючи на помітне зниження темпів інфляції.²³

За підсумками 2023 р. кредитні ресурси банків порівняно з 2022 р. подорожчали на 4,4 п.п. до 20,5% річних. Середня процентна ставка за новими банківськими кредитами, наданими резидентам, в грудні становила 19,5% річних. А реальна відсоткова ставка за банківськими кредитами досягла 14,4% річних. У січні 2024 р. тривало зниження банківських кредитів, наданих корпоративному сектору: їх обсяг станом на 23 січня зменшився на 11,2 млрд грн або на 1,8% відносно початку року. В цілому за 2023 р. скорочення кредитного портфелю банків корпоративному сектору досягло 15,8 млрд грн або 2%.²⁴ Високий ступінь невизначеності та низька рентабельність виробництва у реальному секторі не дозволяють більшості підприємств отримувати ринкові кредити банків. Держава вимушено компенсує неспроможності банківської системи України шляхом фінансування програм «Доступні кредити 5-7-9», «Державні портфельні гарантії», «Доступний факторинг».²⁵

Для відновлення економічної діяльності та зміцнення стійкості економіки та суспільства під час воєнного стану необхідно активізувати державну економічну політику на наступних напрямках:

- розвиток оборонно-промислового комплексу (ОПК) залученням підтримки міжнародних партнерів для створення спільних підприємств для виробництва оборонної техніки, снарядів та військового обладнання;
- запровадження системи страхування підприємств від військово-політичних ризиків, що допоможе зменшити вплив негативних подій на економічну діяльність та покращить інвестиційну привабливість для приватних інвестицій;
- надання пільгового кредитування, грантів та державної фінансової підтримки експортерам, що дозволить відновити виробництво та забезпечити стабільний експортний потік;
- розширення існуючих і будівництво нових транспортних коридорів для експорту, спрямованих на забезпечення безперебій-

23 Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 15% <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-15>

24 Як розвиватиметься банківське кредитування у 2024 році <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/2/708287/>

25 Банки повинні активніше стимулювати економіку кредитами <https://espresso.tv/poglyad-banki-povinni-aktivnishe-stimulyuvati-ekonomiku-kreditami>

ності зовнішньої торгівлі в умовах високих ризиків блокування польсько-українського кордону;

- створення спеціальних економічних зон в регіонах, де можна забезпечити високий рівень безпеки для розміщення спільних підприємств військово-промислового комплексу;
- переорієнтація банківського кредитування за державної цільової програмою «5-7-9» та підтримка малого і середнього бізнесу в сфері виробництва продукції не менше 50%, що сприятиме збільшенню зайнятості, відновленню економічних активностей та зміцненню економічної стійкості;
- розширення державних програм спрямованих на відновленню транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури, що сприятиме покращення умов ведення бізнесу в Україні;
- стимулювання інноваційного розвитку, залучення державних та приватних інвестицій у дослідження та розвиток нових технологій та інноваційних рішень, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку;
- залучення міжнародної підтримки та інвестицій, що забезпечить додаткові ресурси для відновлення та розвитку економіки.

Таким чином, для успішного відновлення економічної діяльності та зміцнення стійкості економіки та суспільства України під час воєнного стану важливо активізувати державну економічну політику за допомогою комплексного підходу. Це включає розбудову оборонно-промислового комплексу, створення системи страхування підприємств від військово-політичних ризиків, відновлення виробничих потужностей експортерів, розвиток нових транспортних маршрутів для експорту, створення спеціальних економічних зон, підтримку банківського кредитування та надання цільової підтримки малому і середньому бізнесу. Крім того, важливо зосередитися на розвитку інфраструктури, стимулюванні інноваційного розвитку, підтримці соціальних програм та залученні міжнародної підтримки та інвестицій. Ці заходи спрямовані на забезпечення стабільності, відновлення економічної активності та підтримку соціального благополуччя під час складних умов воєнного стану.

Цей аналітичний матеріал був представлений Мережею захисту національних інтересів «АНТС» в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Рада в Україні. Зміст цього аналітичного матеріалу є винятковою відповідальністю Рада та його партнерів і не обов'язково відображає погляди USAID або уряду США.